

Klasik Türk Edebiyatı Anlatı Metinlerinde Mucizevi Meyveler

Öz: Din, mit ve edebiyat metinlerinde mucizevi meyve, kutsal meyve, şifalı meyve, sihirli meyve şekillerinde kavramlaştırılan “mucizevi meyveler”, nar, incir, zeytin gibi kutsalla ilişkili olanların yanı sıra elma ve turunc gibi mitolojik kökenli meyvelerle de sembolize edilmiştir. İnsanlığın kolektif bilinçaltında mucizevi meyveler, hayatın bilinmezlik sırlarını içinde toplayan sihirli birer obje, bazen de mutlak gerçeğin anlaşılması ve çözülmesini sağlayan sağaltıcı ve olağanüstü gücün sembolleri olarak görülmüştür. Bu nedenle, mucizevi olarak değerlendirilen meyvelere bütün kültürlerde ve özelde Türk kültüründe pek çok sembolik anlam yüklenmiştir. Meyvelere yüklenen bu sembolik ve kültürel anlamları, hayatın ve sanatın her alanında olduğu gibi sözlü ve yazılı edebiyat metinlerinde de görmek mümkündür. Bu amaçla hazırlanan çalışmada mucizevi meyve motifinin kavramsal çerçevesi belirlendikten sonra, klasik Türk edebiyatı metinlerinde mucizevi meyvelerin hangi amaç ve işlevlerde kullanıldığı incelenmiştir. Çalışma için nitel araştırma yöntemi seçilmiş ve metin incelemesi yapılmıştır. Türkçe mesnevilerde ve mensur anlatı metinlerinde mucizevi meyvelerin, öncelikle kahramanın olağanüstü doğumuna aracılık eden kutsal, büyü, olağanüstü ve şifalı nesneler olarak yer aldıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda mucizevi meyvelerin, kahramanın ilahi kaynakla ilişki kurmasını sağlayan nesneler olarak değerlendirildiği, dini metinlerde ise kahramanın ölümünün aracı nesnesi olarak yer aldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mesnevi, Mucizevi Meyve, Kutsal.

Miraculous Fruits in Narrative Texts of Classical Turkish Literature

Abstract: “Miraculous fruits”, conceptualized as miraculous fruits, sacred fruits, healing fruits and magic fruits in religious, mythical and literary texts, have been symbolized by mythological fruits such as apples and bitter oranges as well as those associated with the sacred such as pomegranates, figs and olives. In the collective subconscious of humanity, miraculous fruits have been seen as magical objects that contain the unknown secrets of life and sometimes as symbols of healing and extraordinary power that enable the understanding and resolution of absolute truth. For this reason, many symbolic meanings have been attributed to fruits that are considered miraculous in all cultures and especially in Turkish culture. It is possible to see these symbolic and cultural meanings attributed to fruits in oral and written literary texts as well as in every field of art and life. In this study, prepared for this purpose, after defining the conceptual framework of the miraculous fruit motif, the purposes and functions of miraculous fruits in classical Turkish literature texts were examined. A qualitative research method was selected for the study, and a text analysis was conducted. In Turkish mesnevis and prose narrative texts, miraculous fruits have been identified as sacred, magical, extraordinary, and healing objects that primarily facilitate the hero's extraordinary birth. At the same time, it has been observed that miraculous fruits are regarded as objects that enable the hero to connect with the divine source, while in religious texts, they serve as the instrument of the hero's death.

Keywords: Classical Turkish Literature, Mesnevi, Miraculous Fruit, Sacred.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
59. SAYI / VOLUME
2026-BAHAR / SPRING

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Doç. Dr.
Sevda ÖNAL KILIÇ

Atatürk Üni.
Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edeb. Böl.
sevdaonal@atauni.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4497-8409>

<https://ror.org/03je5c526>

Gönderim Tarihi
Received
25.06.2025

Kabul Tarihi
Accepted
24.04.2026

Yayın Tarihi
Published
01.06.2026

Atf
Citation
Önal Kılıç, Sevda. “Klasik Türk Edebiyatı Anlatı Metinlerinde Mucizevi Meyveler.” *Türk Lük Bilimi Araştırmaları*, no. 59, 2026, ss. 201-217.

<https://doi.org/10.17133/tubar.1726958>

MAKALE BİLGİLERİ / INFORMATION	
Klasik Türk Edebiyatı Anlatı Metinlerinde Mucizevi Meyveler <i>Miraculous Fruits in Narrative Texts of Classical Turkish Literature</i>	
Makale Türü <i>Type of Article</i>	Araştırma Makalesi <i>Research Article</i>
Yazarların Katkı Düzeyi <i>Contribution Level of Authors</i>	Birinci Yazar / <i>First Author</i> : %100
Etik Kurul Onayı <i>Ethics Committee Approval</i>	Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur. <i>The study does not require ethics committee approval.</i>
Finansal Destek <i>Financial Support</i>	Çalışmada finansal destek alınmamıştır. <i>The study received no financial support.</i>
Çıkar Çatışması <i>Conflict of Interest</i>	Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. <i>There are no potential conflicts of interest in the study.</i>
Yapay Zekâ Kullanımı <i>Use of Generative AI</i>	Çalışmada yapay zekâ kullanılmamıştır. Artificial intelligence was not used in the study.
Değerlendirme <i>Review</i>	İki dış hakem, çift taraflı kör hakemlik. <i>Two external referees, double blind.</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Screening</i>	Dergipark, intihal.net üzerinden yapılmıştır. <i>The screening was done through Dergipark, intihal.net.</i>
Etik Beyan <i>Ethical Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. <i>It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and that all the studies are mentioned in the bibliography.</i>
Etik İhlal Bildirimi <i>Ethical Violation Report</i>	turklukbilimi@gmail.com
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright and License</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. <i>The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.</i>

Giriş

İnsanlığın yaşamsal pratiklerinin çoğu doğal, olağan ve içgüdüsel-dir. Doğal, sıradan ya da içgüdüsel olmayan, başka bir ifadeyle olağandışı olan ise her zaman anlamlandırılmaya ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle, tarihin başlangıcından beri insanoğlu akılla kavrayamadığı yaşam pratiklerini anlamlandırmak için birtakım olağanüstü güçlerin varlığına inanmıştır. Doğum, ölüm, hastalık, şifa ve kozmik döngüler gibi karmaşık gerçekleri anlamlandırmak için insan zihninin ürettiği en etkili cevaplardan biri de “mucize” kavramıdır. İnsanoğlunun “güç yetiremediği şeyler karşısında yaşadığı zayıflık, güçsüzlük, acz kökünden türeyen mucize sözcüğü, peygamberlerin herkesi hayrete düşüren davranış ve halleri, insanları hayran bırakan, insan aklının alamayacağı, olağanüstü şaşırtıcı olay anlamlarına gelir (Johnson 1210; Kanar 1094; Steingass 1269; TDK Güncel Türkçe Sözlük <http://sozluk.gov.tr>). Tarihsel süreç içerisinde, özellikle bilgi üretimi ve paylaşımının yeterli olmadığı geleneksel toplumlar, doğa olayları, gündelik yaşam pratikleri, nesne ve eşyaların anlamı henüz kavranamayan yönlerinin mucizevi, sihirli ve kutsalla ilişkili olduklarını düşünmüşlerdir. Bu nedenle arkaik toplum çeşitli bitkilere, hayvanlara, eşyalara hatta zamanın döngüleri ve mekânlara insanüstü bir kutsiyet atfetmiştir. Yiyecekler ve özellikle meyveler, insanlığın bilinen en eski zamanlarından beri olağanüstü, mucizevi hatta kutsal anlamlar yüklenen nesneler arasında yer almışlardır. Bu kutsallık etkisi, öncelikle yiyeceklerin sağaltıcı, dönüştürücü ve olağanüstü yönüne vurgu yapar. Bitkilerin bu sağaltıcı ve büyüleyici gücü ise çoğu zaman, o bitkinin arketipsel ve kutsalla ilişkilendirilen arkaik hikâyesi ile ilişkilidir. Eliade, bu durumu, “Hiçbir bitki kendi başına değerli değildir. Ancak bir arketipe katılımı ya da onu din dışı mekândan tecrit ederek kutsallaştıran belirli davranış ve sözlerin tekrarıyla değer kazanır” (*Ebedî Dönüş Mitosu* 43) ifadeleriyle ortaya koyar. Bundan dolayı eskiçağ toplumlarında meyveler, kutsalla ilişkili ve doğaüstü nesneler olarak görülmüştür. Özellikle tarım toplumlarında, meyvelerin tanrılara sunulan kutsal kurbanlar olarak farklı bir kutsiyete sahip olduğu da unutulmamalıdır. Aynı zamanda eskiçağ toplumlarında meyvelerin, tanrıların sunduğu ilahi nimetler olarak görüldüğü, çeşitli totem ve ritüellerle tapınma nesnesi olarak kullanıldıkları da bilinmektedir (Çoban 81-85).

Mucizevi, diğer bir ifadeyle mucizeli meyveler insan, yaşam ve ölüm arasındaki gizem ve sırları çözdüğüne inanılan anahtarlar, kutsala açılan kapılar, şifalı nesneler olarak olağanüstü ve sembolik anlamlar içerirler. Bundan dolayı, bütün kültürlerde doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanılan mucizevi, şifalı, dönüştürücü, büyüleyici, kutsal meyvelerle ilgili inanışlar bulunur. Bu inanışların görüldüğü toplumlarda mucizevi meyveler, varoluşun henüz anlamlandırılmamış gizemlerini açıklayan simgesel

araçlardır. “Aynı anda hem ölümsüzlüğe hem her şeyi bilmeye hem de kadîr-i mutlaklığa atıfta bulunan ve insanları Tanrı haline dönüştürebilen bir meyve” (Eliade, *Kutsal ve Din Dışı* 127) olarak ifade edilen “mucizevi meyve” insanlığın kolektif bilinçaltında yatan ilkel korku ve arzuların tezahür nesnesi olarak görülmüştür. Bundan dolayı tarihin başlangıcından itibaren mucizevi meyveler, hayatın bilinmezlik sırlarını içinde toplayan sihirli bir obje, mutlak gerçeğin anlaşılması ve çözülmesini sağlayan sağaltıcı ve olağanüstü gücün sembolleri olarak kabul edilmişlerdir.

Mucizevi meyve kavramı, aynı zamanda kökeni yaratılış mitleri ve yasak meyve inanışına dayanan arketipsel bir motiftir. Eski mitoloji ve semavi dinlerin öğretilerinde, insanoğlunun mükemmellikten ve kaynağından uzaklaşması, kozmik bilinci kaybederek daha düşük boyutlara “inişi”, başka bir ifadeyle cennetten çıkarılışı ilk günahla ve yasak meyve ile kavramlaştırılmıştır (Bayat 615-625). Mitolojik anlatılar¹ ve dinî metinlerde² insan neslinin dünyaya gönderilmesinin devamında, kadına doğurganlık verilmesi ve dünyada yaşam serüveninin başlaması, yasak meyvenin yenmesiyle ilişkilendirilmiştir. Bundan dolayı yasak meyve, evrensel kültürde dünyevi zevk ve arzuların ortaya çıkardığı günah kavramını sembolize etmektedir.

Yasak meyve bir taraftan insanın ezoterik bilgisinin sonucu, içten dışa dönüşünün başlangıcıdır, diğer taraftan yasak meyve iyi olanla kötüyü, ayıpla doğruyu, açıklıkla örtüklüğü seçme aracıdır. Mitolojik-dini bilgilere göre yasak meyveye kadar yalnız iyi, güzel, doğru olan mevcuttur. Oysa yasak meyvenin yenilmesiyle insanoğlu ters kutupta olan kötülüğü, çirkinliği, ayıbı, yalanı, kıskançlığı, fesadı görmeye başlar. Yasak meyvenin yenilmesiyle insanoğlunun gözünün açılması gerçekleşmiş, gelecekte yüksek bir teknoloji üretmesine, fizik ilimlerini ileri götürmesine yol açmış ancak başlangıçta mevcut olan kozmik bilgiden uzaklaşmasına da sebep olmuştur (Bayat 216).

¹ Türk mitolojisinde bu motif, kutsal metinlerde anlatılan Âdem ve Havva hikâyesine benzer şekilde tasvir edilir. İlk yaratılanlardan olan Törüngey’in karısı Ece, Erlik tarafından kandırılarak yasak meyveyi ısıtır ve Törüngey’e de ısıtır. Bunun üzerine o ana kadar tüylerle kaplı olan vücutlarının çıplaklığını fark ederler (İnan 15). Mitte yer alan, Ece’ye yani kadına doğurganlık vasfının yasak meyveyi yedikten sonra verilmesi, zamanla elmanın doğurganlıkla ilişkili olduğu inancını ortaya çıkarmış olmalıdır.

² Yasak meyve motifi Kuran’da (Araf 20, 22; Taha 119, 120 <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal>) yer almakla birlikte bu meyvenin ne olduğundan bahsedilmez. Benzer şekilde Tevrat *Tekvin 4:1*. (<https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/>) ve İncil de (<http://www.barnabas-incili.com/incil/barnabas/5/>) açık bir göndermede bulunmaz.

İlk insandan itibaren yaşam ve ölüm birbirini çağırıştırır. Yaşamın ölümle ilişkili ve iç içe geçmiş doğası, beraberinde ölümsüzlük arayışlarını da doğurmuştur. Bu durumda ölümsüzlük, elde edilmesi ancak insanüstü birtakım güçler gerektiren, mucizevi (olağanüstü) ve kutsalla ilişkili bir kavram olarak görülmüştür. Bundan dolayı, dünyevi olmanın yani ölümün sembolü olan yasak meyvenin öldürücü olduğu inancını bertaraf etmek isteyen insan zihni, yasak kavramını mucizevi olana dönüştürerek ölüme anlam kazandırmaya çalışmıştır. “Yasak meyvenin şifalı meyveye dönüşmesi ise, Âdem ve Havva nezdinde tüm erkek ve kadınların meşru ilişkileri ile dünyaya gelecek olan çocuğu simgelemektedir” (Sağlam 1422). Bir başka ifadeyle, tarihsel süreç içerisinde insanlığın zihninde cennetten kovulmanın yani cezanın ve ölümün sembolü olan “yasak meyve” kavramı, meşru bir zemine oturtularak mucizevi (kutsal), şifalı meyve kavramına evrilmiştir.

Özellikle doğurganlık ve üremeyi çağırıştıran elma ve incir gibi meyvelere birtakım mucizevi, sihri ve sağaltıcı anlamlar yüklenmesi, aynı zamanda söz konusu meyvelerin dini-mitik kökenleri ile ilişkilidir. “İnsanın yazgının ve kısmetin gücünü onun aracılığıyla duyumsadığını düşünürsek, yiyeceğin kutsanmasında ilkel dinlerin kültürel, hatta biyolojik anlamını görebiliriz. Bunda yüksek dinlerin kismete bağımlılık, şükran ve ona güvenme duygusuna doğru gelişen tohumlarını görebiliriz” (Malinovski 32). Eski toplumlar için en temel insani ihtiyaç olan yiyecekler, kutsal ve mucizevidir. Bununla birlikte, arkaik toplum sadece biyolojik öneminden dolayı yiyecekleri kutsamaz. Özellikle elma, incir, nar gibi meyveler, şekinden dolayı dünyayla ve varoluşla ilişkilendirilmiş bundan dolayı kozmik mükemmelliğin de sembolü olarak görülmüşlerdir. Yani mucizevi meyveler bir yandan, yiyeceklerin en temel insani ihtiyaç olması diğer yandan ilahi dinlerin yiyeceklere yüklediği kutsallık ve şükran duyguları nedeniyle kutsanmıştır.

Toplumsal hafıza sahip olduğu bilgiyi kültür, gelenek ve sanat aracılığıyla yeni kuşaklara aktarır. Geçmiş dönemlerdeki inanç kalıpları ve anlatılardan günümüze kadar devam eden bu tarz kültürel aktarımları, toplumlar çeşitli sanat eserleriyle yorumlar, anlamlandırır ve yeniden üretir. Kolektif bilinçaltının mucizevi (kutsal) olarak değerlendirilen meyvelere yüklediği bütün sembolik anlamlar, toplumların inançlarında, kültürlerinde ve sanat eserlerinde varlığını devam ettirmiştir. Bundan dolayı, evrensel kültüre mal olmuş mucizevi meyve inancı, farklı kültürlerin anlatı metinlerinde yaygın bir şekilde yer almaktadır. Türk edebiyatının sözlü ve yazılı metinlerinde sıklıkla yer alan mucizevi meyve motifinin klasik Türk edebiyatı anlatı metinlerinde de farklı amaç ve işlevlerle kullanıldığını görmekteyiz. Manzum anlatı metinleri olan mesnevilerde ve mensur anlatı

metinlerinde mucizevi meyveler, öncelikle kahramanın olağanüstü doğumuna aracılık eden kutsal, büyü ve şifalı nesneler olarak yer almaktadır. Bu metinlerde mucizevi meyvelerden, kahramanın ilahi kaynakla ilişki kurması, ilim, hikmet ve velayet bilgisine ulaşması ve kutsal ölümün aracı nesnesi olarak da bahsedilmektedir.

Bu çalışmada, Türkçe aşk mesnevileri ve mensur anlatı metinlerinde “mucizevi meyve” kavramının hangi amaç ve işlevlerde kullanıldığı incelenmiştir. Mevcut metinler taranarak örneklendirmeye uygun olanlar metin analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın örneklemini *Hüsrev ü Şîrîn* (Fahrî), *Leylâ vü Mecnûn* (Lârendeli Hamdî), *Hız. Ali Mevlîdi (Câferî)*, *Necmî Ali Mevlîdi*, *Yûsuf u Züleyhâ* (Hamdullah Hamdî), *Yûsuf u Züleyhâ* (Kemâl Paşazâde), *Yûsuf u Züleyhâ* (Çâkerî), *Kitâb-ı Kerbelâ* (Bekâyî), *Maktel-i Hüseyin* (Yahyâ bin Bahşî) mesnevileri ile mensur anlatı metinleri olan *Dürr-i Mecnûn* (Yazıcıoğlu Ahmet Bican) ve *Battal-nâme* oluşturmaktadır.

Klasik Türk Edebiyatı Anlatı Metinlerinde Mucizevi Meyveler

Geleneksel anlatı türlerinde, kahramanın sıradanlıktan sıyrılıp olağanüstü özellikler sergilemesi doğumundan önce başlar. Yani kahramanın dünyaya gelişi olağanüstüdür. Doğumu beklenen, arzu edilen ancak normal yollarla gerçekleşmeyen kahraman için dini, tıbbi ve sihri birtakım uygulamalar yapılır. Yapılan bu ritüel ve uygulamalar içerisinde en yaygın görülen motif, kahramanın anne ve babasının mucizevi bir meyveyi yemeleri sonucu annenin hamile kalmasıdır. Türk kültüründe bu motif çoğunlukla masallarda ve halk hikâyelerinde dervişin verdiği elmayı yiyen çiftin çocuğunun olması³ şeklinde kutsalla ilişkilendirilmiş şekilde görülür (Aça

³ Şifa ve mucize deyince bütün kültürlerde akla ilk gelen meyve elmadır. Aslında elma, sadece Türk kültüründe değil pek çok kültürde şifa verici, gençleştirici, mucizevi ve özel anlamlar taşır. Türk kültüründe elmaya zürriyet, bereket, çoğalma ve murat almayla ilişkili olarak yüklenen bu anlamların devamı niteliğinde, elma olan yerde yapılan duanın kabul olacağı vb. inançların ortaya çıktığını görüyoruz. Bu inanın en karakteristik örneklerinden biri *Manas Destanı*’nda yer alır. Manas doğmadan önce, karısının kısırlığı nedeniyle gerekli tedbirleri almamasından şikâyet eden Yakup-Han’ın söylediği “Kutsal pınara gidip yanında bir yatmadı / Bir elmanın altına giderek oynamadı” ifadeleri elma ve elma ağacının kısırlığa karşı etkili olacağı inancını ortaya koymaktadır (Ögel 547). Aynı zamanda, Türk masallarının “gökten üç elma düştü” formeliyle sona ermesi, elmanın Türk kültüründe sahip olduğu mucizevi ve kutsal bağlama vurgu yapar. Türk halk edebiyatının sözlü ve yazılı ürünlerinde de elma yiyerek hamile kalma yaygın bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu sahası Türk masallarında kahramanın olağanüstü doğumunun aracı nesnesi elmadır (Özdemir). *İbn-i Batuta Seyahatnamesi*’nde nakledilen bir menkabe, elmanın farklı Asya şehirlerinde de evlilik ve çocukla ilişkilendirildiğinin işaretlerini barındırmaktadır. İbrahim bin Edhem’in

242; Şimşek 194).⁴ Ali Berat Alptekin, bu motifin Türk halk hikâyelerinde kullanımını “olağanüstü elma” başlığıyla harikulade kategorisinde değerlendirebilir (308). Anlatı kahramanına mucizevi bir meyve vererek isteklerinin gerçekleşmesini sağlayan bu olağanüstü karakterler, kişiye ilahi yardımın getirilmesine aracılık etmektedirler. Burada elma, kişiye gelen ilahi yardımın anlatım aracı, imgesi olarak işlev kazanır. Bu yardım hem kahramanın doğmasını hem de doğan kahramanın doğal ve doğaüstü birtakım güçlerle donatılmasını sağlamaktadır (Aksoy 47).

Mesnevi kahramanı diğer bütün gelenekli anlatı kahramanları gibi olağanüstü özellikler sergiler. Bundan dolayı kahramanın doğumu da olağanüstü bir kurgu içerisinde sunulur. Bu aşk anlatılarında mucizevi meyveler, yaşlı bir bilge kişi tarafından, dini anlatılarda ise Cebrâil tarafından sunulmaktadır. Dikkat edilirse bu karakterler ilahi kaynakla bağlantısı olduğuna inanılan ve olağanüstü özelliklere sahip insanüstü tiplerdir. Sunulan mucizevi meyveler, halk anlatılarında çoğunlukla elma veya nar olarak üreme ve yaşama ilgili meyvelerle ifade edilmekle birlikte, mesnevilerde bu meyvelerin yanı sıra ayva ve turunc örneklerine de yer verildiği görülmektedir. Lârendeli Hamdî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde kahramanın doğumuna vesile olan kutsal (mucizevi) meyve “ayva”dır. “Çocuk arzusuyla yanıp tutuşan Amirîlerin reisi, yolu üzerindeki bir harabede bir Abdal’a rastlar. Bu Abdal, Allah dostu, vaktini ibadet ve taatle geçiren, halkın itibar ettiği bir kimsedir. Amirîlerin şahının sıkıntısını konuşmaya gerek kalmadan görür görmez anlar. Ona bir ayva vererek yemesini, böylece yakın zamanda bir erkek evladının olacağını söyler” (Kütük 213):

Meger kim rehğüzerlikden bir gün ol şâh/Geçerken bir harâbede gördi nâ-gâh
Var içinde anun bir turfe abdâl/Yüz urmuş hâke arz eyler Hak’a hâl
Acîbü’ş-şekl bir abdâldır ol/Yüzine yir yir eylemiş yaşı yol

...

Varub öbdi mübârek gözin anun/Düşüb pâyına sürdi yüzün anun
Pes ol ummân-ı şevk ü kulzüm-i nûr/Ki önünde bir idi nezdîk ile dûr
Nedür gördükde şâhun bildi hâli/Derûnında murâdî vü hayâli

doğumunun, babasının yediği bir elma aracılığıyla oluştuğunu anlatan bu hikâyede mucizevi meyve kavramının kahramanın doğumuyla ilişkili farklı bir versiyonunu okuruz (Aykut 119; Küçükaşçı 551).

⁴ Stith Thompson, *Motif Index of Folk Literature* isimli eserinde (2294), motifin evrenselliğine vurgu yaparak T511.1.1. numarada “elma yiyerek hamile kalma” motifine yer vermektedir.

Elinde sundı bir ayvayı fi'l-hâl/Giderdi şâhdan ây-yâyı fi'l-hâl
 Didi burc-ı safâ Nâhididir bu/Murâdun çarhının Hurşîdidür bu
 Bu tâze mîveden ger bû alasin/Muhakkak bil ki nevmîd olmayasın
 Çün irişdi sana bu mîve-i hûb/Yakınlarda bir oğlun ola mahbûb
 (Leylâ vü Mecnûn 762-781. b.)

Bu anlatıda ayva, tıpkı elma gibi yuvarlaklığı ve çekirdekli yapısıyla çoğalma ve üremeye ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda doğum-ayva ilişkisi, yuvarlak nesnelerin sembol dünyasında mükemmel tamlık ve kozmik bütünlüğü çağrıştırmasıyla da izah edilebilir.

Dini metinlerde elma, Cebrâil tarafından cennetten getirilmektedir, bu nedenle olağanüstü ve kutsaldır. Bu motifin en karakteristik örneklerini Alevi-Bektaşî anlatılarında görürüz. Alevi-Bektaşî kültürüne ait yazılı bir halk anlatısında yer alan, Düldül'ün elma kabuklarını yiyen bir kısraktan doğuşunun anlatıldığı epizot (Daşdemir 89) bu inancı delillendirmektedir. Benzer anlatılarda, Hz. Muhammet'in kızı Fatma'nın, Cebrâil tarafından cennetten getirilen bir elmanın Hz. Muhammet tarafından yenmesi sonucu doğduğu nakledilir. Bu motif, Hz. Fatma konulu metinlerin önemli epizotlarından biridir (Uyanıker 712). Hz. Ali mevlidleri de mucizevi meyveler konusunda ortak bir anlatıma sahiptir. Câferî'ye ait Hz. Ali mevlidinde (Yekbaş 50), Ebu Talib'in cennetten getirilen üzüm, incir ve narı yedikten sonra Fatıma binti Esed'in Hz. Ali'ye hamile kaldığı nakledilir:

Bir tabak engûr u incîr ü enâr/Oldı gâibden hem ol dem âşikâr
 Oldı şâd ol dem görüb anı hemân/Yidi ol nimetleri oldı revân
 Yidi çün cennet taâmın ol velî/Oldı andan nutfey-i pâk-i Alî
 (Câferî Mevlîdi 49-55. b.)

Necmî Ali Mevlîdi'nde (Yekbaş 51) ise Hz. Ali'nin doğumuna vesile olan mucizevi meyve nardır.

Nısfın yidi Bû Tâlib o nârın dahı kendi/Nısfını dahı ehli yidi nârını beğendi
 Ol nâr karışdı ol zamân nutfeye ey cân/Ehli ile cem' oldı Ebu Tâlib-i merdân
 O Fâtıma-i binti Esed hâmile kaldı/Bu Tâlib o dem oldı dil ü cân ile handân
 (Necmî Ali Mevlîdi 27-31. b.)

Mucizevi meyvelerin yaşamla ilişkilendirilmesi beraberinde sonsuz yaşamla⁵ ilişkili çağrışımlara da yol açmıştır. Bu bağlamda özellikle dini

⁵ Elmanın ölümsüzlük ve yaşam kaynağı olduğu inancı evrensel kültüre mal olmuştur ve hem Doğu hem de Batı kültürünün anlatı metinlerinde sıklıkla yer almaktadır. Böyle

literatürde, “cennetten gelen elma” motifi dikkat çekmektedir. Bu metinlerde cennetten gelen elma, bir yandan İlahi kaynaktan gelen kutsal bilginin aktarım nesnesi olarak diğer yandan ölümü ve ölüm sonrası yaşama geçişi kolaylaştıran kutsal bir geçiş nesnesi olarak sunulmuştur.

Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinde Yûsuf’un ölümü, Azrail tarafından cennetten getirilen “elma”yı yemesi/koklaması neticesinde gerçekleşir. Hamdullah Hamdî (Onur 434), eserinde bu motifi ebedi hayata geçişin sembolü olarak yorumlar. Metinde elma, Cebrâil vasıtasıyla getirilen mucizevi (kutsal) meyve olarak ölümün korkutuculuğunu ortadan kaldıran olağanüstü bir niteliğe bürünmüş ve ölüm kabulü mümkün bir bağlamın içinde verilmiştir. Hamdî, o meyvenin kokusunun gönül alıcı ve can çekici olduğunu söyler ve Yûsuf’un bu elmanın hoş kokusu vasıtasıyla beka (sonsuzluk) bağını gördüğünü bundan dolayı yokluk (dünya) dan bağını kestiğini ifade eder:

Emr olub rûh-ı kudse hazretten/Bir hoş elma getürdi cennetten
Yûsuf’a sundı anı rûh-ı emîn/Aldı çün koktu verdi cânı hemîn
Âferînler yaradana anı/Ki kokan verdi bûyuna cânı
Bûyu ol meyvenin nice hoş imiş/Ki aceb dil-rübâ vü cân-keş imiş
(*Yûsuf u Züleyhâ* s. 434)

Motifin bu bağlamda kullanımını Kemâl Paşazâde (Demirel) ve Çâkerî’nin (Yıldız) *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevilerinde de görürüz. Bu anlatılarda da Yûsuf, Cebrâil tarafından cennetten getirilen elmayı koklayarak can verir:

Elinde Cebreilîñ vardı bir sîb/Anunla bâğ-ı huld olmuşdı pür-sîb
Elinde Yûsuf’un çün sundı anı/Alub kokdı hemandem virdi canı
(Kemal Paşazâde / *Yûsuf u Züleyhâ* / 2054-2055. b.)
Dutar[dı] peyk-i hazret elde bir sîb/Ki bâğ-ı hulde virmiş idi zîb
Eline Yûsuf’un çün virdi anı/Hemandem kokılayub virdi cânı
Beli ol nûkhet-i bâğ-ı bekâdır/K’anunla cân ezelden âşinâdur
(Çâkerî / *Yûsuf u Züleyhâ* 3822-3824. b.)

bir Antik Yunan hikâyesinde altın elma, tanrıça Gaia tarafından Hera’ya düğün hediyesi olarak verilir. Bu elmaları dünyanın batı ucundaki bir bahçeye dikerler ve başlarına Hesperid isimli üç peri ve bir ejderhayı dikerler. Anlatıya göre bu altın elmalar ölümsüzlük bağışlamaktadır ve Herakles bu elmaları yiyerek ölümsüzlüğe ulaşmıştır (Erhat 139).

Mucizevi meyve motifinin bu şekilde kullanımı dini literatürde de yaygındır. Muharrem taziyelerinin anlatıldığı metinlerde Hz. Muhammet'in oğlu İbrahim'in, Azrâil'in getirdiği elmanın kokusuyla can veriş anlatılır (Daşdemir 92; And 137). Motifin bu görünümünde yasak meyve (ölüm) ile mucizevi, şifalı meyve (cennet-öte dünya- ölümsüzlük) kavramları iç içe geçmiş, elma kokusu sonsuz hayata geçiş için bir aracı unsur olarak değerlendirilmiştir.

“Cennetten gelen elma” motifi, farklı metinlerde şifa, sağlık ve hayat verici özellikleriyle de yer almaktadır. Kerbela konulu bir mesnevi olan *Kitâb-ı Kerbelâ*'da Bekâyî (Türkoğlu), elmanın Cebrâil tarafından cennetten getirilen mucizevi bir meyve olduğundan ve Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in o elmayı yiyerek susuzluğunu giderdiğinden bahseder:

Resûlullah meğer bir gün 'ayânı/Hüseyinle otururken bil anı
Getürdi Cebre'il cennetten ey yâr/Biraz üzüm bir elma bir dahı nâr
Resûl anı Hüseyne verdi ol dem/Dedi var vâlideynine götür hem
Biraz yiyüb biraz idin zahire/Kim Allahu Te'âlâ girü vere
Getürdi çün biraz anı dediler/Ki bir mikdâr zahîre çün kodılar
Görürler kim yine durur temâmet/Çün ol meyvaya olmadı nihâyet
Kaçankim Fâtıma gitdi cihândan/Gidüb üzüm dahı oldu nihândan
'Alî de hem idince intikâli/O nâr gâib olur anla me'âli
Kalur elma Hüseyinle bil ey cân/Olur hem Kerbelâda o da pinhân
(*Kitâb-ı Kerbelâ* 530-539. b.)

Yahyâ bin Bahşî, *Maktel-i Hüseyin*'de (Gülsüm 2019) mucizevi meyve olarak “elma”dan bahseden üç rivayete yer vermiştir. Birinci rivayet şu şekildedir: Bir gün Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin birbirlerine kimin daha üstün olduğunu sorarlar ve bunu daha sonra babalarına iletirler. Hz. Ali bunun cevabının kendisinde olmadığını söyleyerek onları annelerine, anneleri de dedelerine gönderir. Hz. Muhammet bu meseleyi Cebrâil'e soracağını söyleyerek onları biraz bekletir. Cebrâil, cevabında, Hakk'ın Hz. Muhammet'e cennetten bir elma alıp biri Hz. Hasan'ı diğeri Hz. Hüseyin'i gösteren iki çizgi çizmesini ve elmayı bu çizgilere attığında hangisinin üstünde durursa onun daha üstün olduğunu söylediğini iletir. Hz. Muhammet elmayı bu çizgilere doğru atınca elma ikiye bölünür ve yarısı Hz. Hasan'a diğeri yarısı Hz. Hüseyin'e taksim edilir.

Ki bir gün yazı yazışub benüm yeg dedi her biri/Varub arz eylediler pes babalarına bu emri

Dedi ol ben utanuram ananıza varun yürün/Ana da böyle arz edün o nice der anı görün

Analarına vardılar o dahı eyle buyurdi/Dedenüze varuñ kim ol kamudan yeg bilür dedi

Çü vardılar o sultâna olar da eyle dediler/Velî sormaga Cibrîle biraz tehire kodılar

Çü geldi sordı pes aña o da anlar gibi dedi/Velî arz eyledi Hakk’a görüñ Hakk nice buyurdi

Çü Cennetten bir elma al o hatteyn üzerine at/Ne hat üstüne varursa bilüñ ol yeg durur bi’z-zât

Hemân ki atdı elmayı iki pâre olup fi’l-hâl/Biri birne biri birne varup hall oldu ol işkâl

(*Maktel-i Hüseyin* 85-91.b.)

Bu rivayette elma, cennetten gelen ve olağanüstü bilgiler taşıyan mucizevi meyvedir. Elmanın taşıdığı bilgi, velayet bilgisidir ve elma velayet makamının Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e verildiğini sembol diliyle işaret etmektedir.

Maktel-i Hüseyin’de mucizevi meyve olarak elmanın yer aldığı ikinci rivayetin konusu şu şekildedir:

Bir gün Hz. Peygamber torunları Hasan ve Hüseyin’le otururken yanındaki elmayı onlara vermek ister. Fakat yanında bir elma olduğu için kime vereceğini bilemez ve Cebrâil gelerek onları güreştirmesini ve elmayı kazanana vermesini ister. Güreşin sonucunda iki taraf birbirine galip olmayınca Cebrâil, cennetten bir elma daha getirerek her ikisine de verir.

Gine bir gün Resûlullah otururdu olar bile/Bir elma verdi bir kişi ne oldu anda gör hele

Ki bir elma ikisine verilmek oldu pes müşkil/Gelüp Cibrîl ana dedi güreşdür yenene vergil

Pes eyle etdi ol server güreşdiler ol arslanlar/Biri birne biri birne de koçum dediler anlar

Hiç asla gâlib olmadı olaruñ biri birine/Revâ mı görür ol Mevlâ olaruñ biri birine

Bir elma dahı cennetten alub ergürdi tiz Cibrîl/Birer aldılar elmayı arada oldu hoş tâdîl

(*Maktel-i Hüseyin* 92.-96. b.)

Bir önceki rivayette velayet makamını işaret eden cennetten gelen elma, bu rivayette fiziki kuvvet ve gücün sembolü olmuştur. Bu yönüyle sağlık, şifa ve kuvvet verdiği inanan elma, mucizevi meyve özellikleri göstermektedir.

Yahyâ b. Bahşî'nin eserinde elmaya mucizevi nitelikler yükleyen üçüncü rivayet şu şekildedir: Bir gün Hz. Ali elinde Zülfikar olduğu halde Hz. Fatma'nın yanına gelerek bu kılıçla Hayber'i fethettiğini söyler. Hz. Fatıma ise Hz. Ali'ye Zülfikar'ı daha önceden cennette gördüğünü belirtir. Hz. Ali buna şaşırarak oradan ayrılır ve Hz. Peygamber yanında olduğu hâlde geri döner ve bu işin sırrını açıklamasını ister. Hz. Fatma miraçta babasıyla birlikte olduğunu ve cennette gezerken bir elma ağacının altında Zülfikar'ı gördüğünü üstünde de Hz. Ali ile kendisinin isimlerinin yazdığını ve devamında Cebrâîl'in Hz. Muhammet'e bir elma gösterip yemesini buyurduğunu söyler. Hz. Muhammed elmanın yarısını yiyip yarısını Hz. Fatıma'nın annesine verir ve Hz. Fatıma doğar. Hz. Fatma babasına bundan dolayı yanında olduğu zaman cennetteki gibi huzur içinde olduğunu ve elma kokusu duyduğunu söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu tasdik ederek alından öper:

Ki şol gün Hayder-i Haydar alub geldi aña dedi/Gör o şol Zülfikârı
kim bununla Hayber alındı

Gelüb dedi ki yâ Seyyid ben anı (önde) bilürdim/O dem ki Cennet
içinde babamla bile olurum

Alî Hazretleri bundan taaccüb eyleyüp turdı/Bunuñ sırrını bilmek-
çün Resûlullaha tiz vardı

Aña bunu haber virdi o da tiz vardı Zehrâya/Dedi yâ Fâtıma de-gil
kaçan erdük ol araya

Dedi şol dem ki Mi'râca çıkuben Cennete girdük/Yürüken Cennet
içinde bir elma dibine irdük

Dibinde Zülfikâr anun turur mahzun idi anda/Yazılmışdı Alî vasfı
benüm vasfımla zahrında

Dedi pes saña Cebrâîl ye şu esmârı cennetden/Pes aldun bir kızıl
elma elünle sen ol ağaçdan

Yedün nısfın kodun nısfın anama armağan etdüñ/Yedi ol nısfı ol
dahı şu dem ki aña iletdüñ

O nısfından yaradıldum ki tâ geh geh ki oturam/Kapuñda anda gibi-
yem kokusın sende buluram

Anı tasdik edüp server alıncuğında hoş öpdi/Dedi tuya aña kim ol
senün ile bile kopdı (*Maktel-i Hüseyin* 102-111.b.).

Bu rivayette, cennet meyvesi olan elma Hz. Fatıma'nın doğumuna vesile olan şifalı mucizevi meyve olarak yer almıştır (Daşdemir 89).

Meyvelerin kutsalla ilişkilendirildiği farklı metinlerde, Cebrâil tarafından cennetten getirilen elmanın mistik, gizli ve kutsal bilgiler taşıdığını anlatan örnekler de bulunmaktadır. Alevi-Bektaşî kültüründe, Hz. Ali'ye ilim, irfan ve hikmet bilgisinin cennetten gelen elmalar vasıtasıyla verildiği inancı hakimdir (Daşdemir 209). Bu niteliğiyle elma iki dünya arasında iletişimi sağlayan kutsal nesne olarak karşımıza çıkar.

Benzer bir anlatıma XV. yüzyılda yazılmış ansiklopedik bir eser olan *Dürr-i Mekkûn*'da (Demirtaş 209) yer verilmiştir. Eserde aktarılan bir rivayetin konusu şu şekildedir: Hz. Muhammet bir gün mescitte oturmak-tayken Cebrâil gelerek Allah'ın selamını iletir ve Peygamber'e iki elma verir. Hz. Muhammet elmaları, kendisini ziyarete gelen torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e verir. Onlar da ellerinde elmalarla hocaları İbn-i A'kab'ın yanına gelirler. Hoca elmaları görür ve 'bunlar dünya elmasına benzemez birer yıldıza benzer' der ve elmaları yer. O anda gayb ilmine vakıf olur ve gelecekte haber vermeye başlar. Bütün halk başına üşüşür ve durumu Peygamber'e bildirirler. Hz. Muhammet gelir 'sana ne oldu?' der. İbn-i A'kab durumu anlatır. Hz. Muhammet, İbn-i A'kab'ın karnını sıvazladıktan sonra bu durum ortadan kalkar:

Ka'bu'l-Ahbâr (radiyallahu anh) rivayet eyler: Mu'allim-i Sebtin ki Hasan ile Hüseyin radiyallahu anhumanun hocası idi, ana İbn-i A'kab dirlerdi. Şimdi Mısır'da bir ulu kabrdur. Bir gün Resûlullah sallallahu teala aleyhi ve sellem hazretleri mescidde oturlardı. Cebrâil a.m. Hak Teâlâ hazretinden selam getürdi ve cennetten iki alma getürdi. İttifak Hasan ile Hüseyin radiyallahu anhuma, dedelerin sallallahu aleyhi ve sellemi görmege gelmişlerdi. Resûl hazreti dahı almanın birin Hasan'a birin Hüseyin'e virdi. Bunlar dahı ellerinde hocalarına geldiler. Hoca gördi, bu almalar dünya almasına benzemez, birer yıldıza benzer. Hoca almayı alub yidi, hemân-dem mugayyibat ilmi gönlinden diline revâne oldı, gelecek ahvâl-den söylemege başladı. Şöyle ki halk başına üşdi, Resûl hazretine didiler. Resûl hazreti dahı hocaya geldiler ve eyittiler: Ya İbn-i A'kab, sana ne hal oldı ki bunuñ gibi nesnelerden haber virürsin? İbn-i A'kab dahı ahvali didi. Rasul hazreti a.m. mübarek eliyle İbn-i A'kab'ın karnın sığadı ve ol hâl andan derhâl zâil oldı (Yazıcıoğlu Ahmet Bican / *Dürr-i Mekkûn* 209).

Bu anlatıda elma, öte âlemden gelen mucizevi ve kutsal meyvedir. Bu yönüyle dini, mistik ve olağanüstüdür. Gayb bilgisinin aracı nesnesidir. Aynı zamanda İbn-i A'kab'ın elmaları birer yıldıza benzetmesi ile elmalara atfedilen bu kutsallığa, kozmik bir bağlam da eklenmektedir. Elma-yıldız

ilişkisiyle evrenin gizemli, henüz sırrı çözülememiş, esrarengiz yanı ifade edilmiş olur.

Alevi kültüründe elma, farklı anlatıların, inanış ve uygulamaların önemli bir sembolü konumundadır. Cebrâil'in cennetten elma-nar-ayva getirdiği, Hz. Muhammet'in torunlarına bu meyveleri yemeden önce bir parçasını saklamalarını söylediği anlatılır. Buna göre, Fatıma öldüğü zaman narın, Ali şehit edildiğinde ayvanın, Hüseyin şehit düştüğünde de elmanın saklanan parçaları kaybolur. Hz. Hüseyin'in türbesinin bu sebepten elma koktuğuna inanılır. Alevi-Bektaşî şiirinde Hz. Fatıma, Hz. Ali'nin azatlı kölesi Kamber, Hz. Ali'nin atı Döldül ve kılıcı Zülfikar elma ile ilişkilendirilmiştir. Söz konusu metinlerde elmanın eti Hz. Fatıma, kabuğu Kamber, çekirdeği Döldül ve Zülfikar'dır (Uyaniker 712).

Klasik Türk edebiyatının ilk dönem anlatı metinlerinden *Battalname*'de (Say 231) mucizevi meyve, kutsalla ve insanüstü güçlerle ilişkili bir bağlamın içinde yer alır. Hz. Ali tarafından Seyyid Battal Gazi'ye düşünde "suyun üstünde gelecek olan elmayı yerse bütün varlıkların dillerini anlama gücüne sahip olacağı" bilgisi verilir.

Anda çün Seyyid Hazreti gördi kim sabah vaktinde suyun yüzünde bir büyük şahane kırmızı elma çıkageldi. Andan Seyyid Hazreti ol kudret elmasını alub yedi. Yetmiş iki dili öğrendi ve ol dem Seyyid Hazreti yol bulub dağa çıkdı (*Battalname* 231).

Bütün varlıkların diline vakıf olma insanüstü bir kavrama yeteneği ve olağanüstü güçler gerektirir. Seyyid Battal Gazi'ye mucizevi meyve ile aktarılan bu olağanüstü güç, yaratılış metinlerindeki Hz. Adem'e bütün varlıkların isimlerinin öğretilmesi motifine benzer bir anlatımdır. Dolayısıyla *Battalname*'de mucizevi (kutsal) meyvenin, mistik ve kutsal bilginin aktarım nesnesi olarak yer aldığı görülür.

Sonuç

Bu çalışmada Klasik Türk edebiyatının manzum anlatı metinleri olan aşk mesnevileri ile dini-didaktik anlatılarında mucizevi meyve motifinin kullanım alanları incelenmiştir. Manzum anlatı metinleri olan aşk mesnevilerinde mucizevi meyveler, kahramanın doğumuna aracılık eden kutsal, büyülü ve şifalı nesneler olarak yer almıştır. *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevilerinde bu kutsallık etkisi, dini literatür kaynaklı bir metin olmasının da etkisiyle, Yûsuf'un öte dünyaya geçişinin aracı nesnesi olan elmayı koklaması üzerinden kurgulanmıştır.

Dini anlatılarda Hz. Muhammet'in oğlu İbrahim'in ölümü de bu kurgu içinde verilmiştir. Alevi-Bektaşî anlatılarında Hz. Ali ve Hz.

Fatma'nın doğumu Cebrâil tarafından cennetten getirilen bir elmayı babalarının yemesi ile ilişkilendirilmiştir. Cennetten gelen elmanın, Kerbela'da Hz. Hüseyin'in susuzluğunu gidermesine sebep olması motifi bu metinlerde yer alan bir başka anlatıdır. Söz konusu Alevi-Bektaşî anlatılarında ve Maktel metinlerinde velayet, ilim ve hikmet bilgisinin cennetten gelen elmalar vasıtasıyla verildiği nakledilmiştir.

Benzer şekilde *Dürr-i Mekkûn*'da “gayb ilminin bilgisi”, *Battalname*'de ise “bütün varlıkların isimleri”nin mucizevi meyveler aracılığıyla elde edildiği görülmektedir. İncelenen metinlerde doğum, ölüm, ilim ve velayet gibi insan gücünün yetemediği kavramların bir mucize ile izah edilmeye çalışıldığı, bu mucizenin ise ilahi kaynak tarafından sunulan (ikram edilen) mucizevi meyveler aracılığıyla ortaya çıktığı dikkat çekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aça, Mehmet. "Türk İnanış ve Düşünüş Sisteminde Meyve." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 3, no. 5, 2008, ss. 239-261.
- Aksoy, Mustafa. "Türk Halk Edebiyatında Anlatım Aracı Olarak Elmanın Kullanımına Ontolojik Bir Yaklaşım." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, c. VII, no. 2, 2007, ss. 41-56.
- Alptekin, Ali Berat. *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Akçağ Yayınları, 2019.
- And, Metin. *Ritüelden Drama Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye*. Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Aykut, A. Sait. *Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî. İbn-i Battuta Seyahatnamesi (Çeviri, İnceleme ve Notlar)*, C. 1. Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Bayat, Fuzuli. "Ezoterik Bilgi Kaynağında Yasak Meyve." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 3, no. 5, 2008, ss. 615-625.
- Çoban, Melih. "Eskiçağ Topluluklarında Meyve Kültü." *Bilim ve Gelecek*, no. 39, 2007, ss. 81-85.
- Daşdemir, Özkan. "Alevi-Bektaşî Geleneğinde Elma." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 8, no. 37, 2015, ss. 83-97.
- Demirtaş, Ahmet. *Yazıcıoğlu Ahmet Bican Dürr-i Mekkûn (İnceleme-Çeviriyazı-Dizin-Tıpkıbasım)*. Akademik Kitaplar, 2009.
- Demirel, Mustafa. *Kemal Paşazade Yûsuf u Züleyha*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, 1996.
- Eliade, Mircea. *Kutsal ve Din Dışı*. Gece Yayınları, 1991.
- Eliade, Mircea. *Ebedî Dönüş Mitosu*. İmge Kitabevi, 1994.
- Gülsüm, Mehmet Akif. *Yahyâ bin Bahşî'nin Maktel-i Hüseyin Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin)*. 2019. Kırklareli Ü, Yüksek lisans tezi.
- İnan, Abdulkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Johnson, F. A. *Dictionary, Persian, Arabic and English*. London: W. H. Allen and Co, 1852.
- Kanar, Mehmet. *Örnekli Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Derin Yayınları, 2003.
- Küçükaşçı, Mustafa. "Ortaçağda Meyve Sembolizmi." *Meyve Kitabı*. Kitabevi Yayınları, 2006, ss. 546-559.
- Kütük, Rıfat. *Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi (İnceleme/Metin ve diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevileriyle Mukayesesi)*. 2002. Atatürk Ü, Doktora tezi.
- Malinovski, Bronislav. *Büyük, Bilim ve Din*. Kabalcı Yayınları, 1990.
- Onur, Naci. *Yûsuf u Züleyhâ Hamdî*. Akçağ Yayınları, 1991.

- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi I. C.* Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Özdemir, Cafer. *Anadolu Sahası Masallarında Elma Motifi*. Kurgan Edebiyat, 2018.
- Sağlam, Hacer. “Leylâ vü Mecnûn Mesnevilerinde Yer Alan Bazı Motiflerin Dini ve Tarihi Kökenleri.” *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 5, no. 2, 2021, ss. 1415-1433.
- Say, Yağmur. *Türk İslam Tarihinde ve Geleneğinde Seyyid Battal Gazi ve Battalname*. Eskişehir Valiliği, 2009.
- Steingass, F. *Dictionary Including the Arabic Words and Phrases to be met with in Persian Literature*, London, 1963.
- Şimşek, Esma. “Ölümsüzlük İlacı Elma”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 3, no. 5, 2008, ss. 193-204.
- Türkoğlu, Serkan. *Bekâyî Kitâb-ı Kerbelâ*. 2012. Atatürk Ü, Doktora tezi.
- Thompson, St.th. *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Balads, Myths, Fables, Medieval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. Bloomington. Indiana: 1955-1958.
- Uyanıker, Nursel. “Mevlid-i Fâtıma’da Elma Yiyerek Hamile Kalma Motifi.” *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, no. 62, 2022, ss. 709-727.
- Yekbaş, Hakan. *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*. Asitan Kitap, 2012.
- Yıldız, Ayşe. Çâkerî-Yûsuf u Züleyhâ <https://ekitap.ktb.gov.tr>, 2017.

İnternet Kaynakları:

- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal> (04.04.2025)
- <https://www.barnabas-incili.com> (04.04.2025)
- <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> (04.04.2025)
- <https://sozluk.gov.tr> (01.04.2025)